

ТАКТИКИ ВТРУЧАННЯ (ІНТЕРВЕНЦІЇ)

Я мав нагоду безпосередньо брати участь в кількох кампаніях втручання на користь жертв порушень прав людини, бути спостерігачем багатьох інших ефективних заходів цього типу в цілому світі. В кінці 80-х років я брав участь в створенні кампанії „Rugmark”, першої ініціативи з питань обмеження використання дітей як робочої сили при виробництві килимів, яка полягала на позначенні продуктів цих марок, які не допускали порушень. Організація, в якій я працюю - *Bachpan Bachao Andolan - BBA* (ang. *South Asian Coalition on Child Servitude - SACCS*, укр. Південноазіатська Коаліція Боротьби з Рабством Дітей), врятувала і забезпечила підтримку 65 тисячам дітей, яких використовували, крім того, звернула увагу міжнародної громадськості на проблему шляхом організації в 1998 році Всесвітнього Маршу проти Праці Дітей.

В цілому світі громадські кампанії, такі як „Carpet Consumers” (подібно як „Rugmark”, що бореться з використанням дітей при виробництві килимів), „Clean Clothes” (протидіюча визиску корпораціями, що продукують одяг) чи „Foul Ball” (що займається проблемою використання пакистанських дітей для шиття м'ячів) використали силу прав споживчого ринку в прагненні покласти кінець зловживанням. Одночасно, кампанії масової активізації – наприклад, з питань прав праці і охорони середовища в Латинській Америці – були чутним голосом протесту, обмежуючи свободу винуватцям в продовженні порушень.

Тим, що об'єднувало вказані кампанії, був основний рівень їх впровадження. Незважаючи на збільшення кількості законів та розширення об'єму регулювання у відношенні дотримання прав людини ситуація „простих людей” не міняється чи погіршується. По суті ми не в стані ефективно реалізувати права людини виключно через державне право. В ситуації безпосереднього замаху на права, ці, що є на місці, повинні втручатися.

В цьому розділі описані підрозділи і організації, які протистоять здійсненню порушень через організацію кампаній (таких як вищезазвані) та інші інноваційні тактики. Я сподіваюся, що їх розповсюдження спричиниться росту свідомості в питаннях прав людини.

- Kailash Satyarthi

Голова

Всесвітній Марш проти Праці Дітей.

Південноазіатська Коаліція Боротьби з Рабством Дітей (SACCS)

Всесвітня Кампанія для Освіти (GCE)

Нью Делі, Індія

Представлені тут тактики є формою безпосереднього втручання проти порушення прав людини. Тому треба їх зарахувати до найбільш бажаних для практичного застосування, але й таких що становлять найбільший виклик. Представлені нижче захисники прав людини працюють в ситуаціях кризи. Борються зі скостенілими системами сил, пробуючи змінити існуюче *status quo*. Кидаючи виклик устаткованим очікуванням і переконанням, піддаючи сумніву звичаї

суспільства. Вони протистоять зловживанням та порушенням, які прийняли форму суспільних норм.

Дуже часто ці діячі пробують порушити структуру зловживань знизу, мобілізуючи з цією метою великі засоби. В описуваних в цій Методиці тактиках колишні проститутки прийняли заходи для захисту молодих дівчат від примусового виконання цього зайняття. Працюючі діти створили професійні спілки, для захисту своїх прав. Мешканці сіл, які не мають власних земель розпочали господарювання на залишених відлогою землях. Місцеві влади виступили проти політики і правил, що створюються на федеральному рівні.

Тут можна знайти також кілька вартих уваги прикладів дій, здійснених впливовим бізнесом, який при вжитті відповідних собі засобів втручався в ситуації скоєння порушень.

Багато з цих тактик передбачає „виштовхування інструменту” з рук винуватців, щоби використати його для переборення здійснюваних ними порушень. Діячі аналізують закони і розділ бюджетних коштів щоби публічно вимагати від правлячих дотримання складених обіцянок. Апелюють до тривалості традиційних культурних структур і позиції признаних суспільних лідерів, стараючись забезпечити своїм спільнотам належний стандарт пошани прав людини.

В цьому розділі тактики поділено на чотири секції:

1. **Тактики опору** є вираженням протесту проти порушень.
2. **Тактики недопущення** використовують безпосередні дії, які є формою тиску на винуватця, щоби він перестав здійснювати порушення .
3. **Тактики переконування** використовують людей з позицією або формальні безспірні механізми для переговорів щодо закінчення зловживань.
4. **Тактики альтернативи** пропонують альтернативні методи дій, що не порушують права людини.

Тактики опору

Тактики опору це різні форми безпосередньої реакції на триваючі порушення або відмову поважання основних прав, які виконують дві основні функції. По перше, виявляють порушення – як на місцевому рівні, так й вітчизняному і міжнародному – усвідомлюючи їх існування тим, хто їм піддається, тим, хто може ефективно їм протидіяти, а часто навіть тим, хто їх здійснює. Цим самим вони готують базу для чергових тактик, завданням яких є тривала зміна існуючої ситуації. Тактики опору можуть здаватися дуже простими. Тактика, яка була використана в Туреччині полягала на виключанні світла в домі (в результаті в мільйонах домах) тоді як одна із тактик в Естонії була започаткована спільним співом. Тактики деколи можуть послуговуватися спеціалізованими механізмами, такими як аналіз бюджетних відомостей чи законодавча ініціатива – механізмами, які не використовувались широко в минулому.

Шляхом натиснення переключателя: Впровадження поодинокого, масового виразу протесту, що базується на простій функції, яку громадяни можуть безпечно виконати в своїх домівках.

В Туреччині, концентрація організованої суспільної кампанії на участі великої кількості людей, була не тільки ефективним засобом забезпечення безпеки заходу, але також викликала лавиновий ріст підтримки – в кінцевому результаті у ініціативу залучилися мільйони громадян.

Кампанія „Темрява для Світла” („Campaign of Darkness for Light”) змобілізувала 30 мільйонів людей в Туреччині до виключення світла в своїх домівках в знак протесту проти корупції, яка отруює публічну адміністрацію. Не зважаючи на загальну свідомість корупції, в суспільстві панувало почуття безсилля перед цією проблемою. В ситуації, коли більшість громадян боялися включитися у будь-яку політичну ініціативу, неурядові організації вимагали тактики з низьким рівнем особистого ризику, яка дозволила б переломити пов'язане зі страхом почуття ізоляції. Кампанія дала людям можливість простої і позбавленої ризику дії, яку міг здійснити кожен – шляхом звичайного виключення світла в домі цього самого вечора – щоби виразити своє незадоволення відсутністю організованої протидії корупції.

Концепція кампанії зародилася у відповідь на корупційний скандал, який виявив широкі зв'язки між високопоставленими державними урядовцями і організованою злочинністю. За місяць до самої події, організатори розпочали масову промоційну кампанію. Уклали союзи з місцевими організаціями, звертаючись про передачу петиції і інформації про майбутню ініціативу їх членам, які в свою чергу мали переказати її своїм друзям і знайомим. Залучено публіцистів, радіо- і теле-ведучих, які в своїх програмах нагадували про кампанію.

Спочатку організатори пропонували, щоби громадяни виключали світло кожного вечора. З часом люди почали „моргати” включаючи і виключаючи світло. На наступний тиждень мешканці почали імпровізувати, ініціюючи різні вуличні акції, такі як марші з ударами в сковорідки і каструлі, які несли. До моменту проголошення організаторами про її закінчення, кампанія вже тривала понад місяць.

І хоча частина депутатів, замішаних в корупційні скандали й далі засідає в парламенті, від моменту кампанії відмічено чітку зміну як на політичному так й на юридичному ґрунті – прикладом є: кримінальні процеси кількох підприємців, поліціантів, військових і мафіозних керівників, кампанії всередині парламенту, які були скеровані проти корупції чи навіть випадки відкликання політиків, які виявилися неефективними у боротьбі з корупцією.

Більше про вищевказану тактику можна прочитати в Тактичній Методиці, доступній на веб-сторінці www.newtactics.org в розділі *Tools for Action* (Інструменти Дій).

Дії, про здійснення яких звернулися до громадян, були винятково нескладними. Відсутність необхідності здійснення будь-яких приготувань чи інвестицій була гарантією масової участі. Загальна концепція тактики завдяки цьому може використовуватися в інших ситуаціях. По суті, подібні тактики вже застосовувались в боротьбі з багатьма проблемами в цілому світі. Наприклад, мешканці Замбії в кожен п'ятницю в відповідну годину сигналізували автомобільними клаксонами в знак протесту проти рішення президента про зміну конституції, яка мала йому дати

змогу виконувати урядування на наступну каденцію. Населення Чілі опротестувало режим Піночета за допомогою автомобільних клаксонів, ударів в сковорідки і каструлі в вікнах своїх помешкань та шляхом проведення вуличних маршів. Провідним мотивом цих кампаній була спроба показати суспільству величі (тобто масштабу, об'єму) громадської участі, щоби переломити викликані страхом суспільне почуття ізоляції, самотності і поразки.

Тактика, яка тут описується дає змогу „здійснити невидиме видимим”. Тому повинна бути оцінювана з перспективи своєї ефективності в створенні почуття солідарності та в допомозі визначення наново політичних і суспільних можливостей (чи доступних засобів), в рамках яких більша кількість громадян може прийняти ініціативу спільних дій.

Незважаючи на те, що впровадження тактики здається нескладним, її успіх може бути відносно складним для повторення. Організатори описуваної тактики вже кілька місяців після її закінчення не були в стані знову застосувати свою тактику в масштабі раніш досягнутому, незважаючи на існування багатьох цих самих проблем і механізмів. Тому робимо висновок, що якщо раз вдається випрацювати бажаний результат, треба безпосередньо продовжувати експлуатацію даної тактики, поки вона показує ефективність.

Треба задати собі питання, коли дійсно можна використати цього типу тактику, а особливо визначити, чи в країні існують зловживання, проти яких не виступають з приводу суспільного страху або апатії.

Співаюча революція: Масова афірмація культурної тотожності як форма протесту проти опресійного режиму.

В Естонії в 80-х роках антикомуністичні опозиційні діячі заохочували земляків виходити на вулиці і співати традиційні естонські пісні, які вони слухали в своїх домівках в роки дитинства.

В червні 1988 року сотні тисяч естонців (за деякими підрахунками триста тисяч, тобто одна третя тодішнього населення Естонії) зібралися на п'ять чергових ночей в столиці країни Талліні щоби співати заборонені або політично ризиковані народні пісні. Подібні фестивалі відбулися тамтого літа в Литві і Латвії. „Співаюча Революція”, як пізніше названо фестивалі, була суттєвим кроком на шляху до незалежності трьох балтійських республік від Радянського Союзу, остаточно досягнутої в серпні 1991 року.

Радянська політична система наполегливо прямувала до викоренення національної і етнічної тотожності громадян. Окремі елементи цієї тотожності проіснували відкрито в формах, які режим вважав нешкідливими (як деякі народні пісні). Інші не були так очевидні (як, наприклад, відношення до „Естонії” а не до „Естонської Соціалістичної Радянської Республіки” чи святкування національних свят, які походили з досоветського періоду), але присутні в суспільній свідомості. Естонці, які берегли ці традиції нагадували землякам про їх тотожність, закликаючи до їх збереження, а в контексті *гласності* – забезпечуючи їм безпеку їх вираження.

Фестивалі пісні активізували та спопуляризували опозиційних рух, який зароджувався через життя чітких символів міцно закоренілих в національній культурі. Багато учасників

прибувало на стадіон, де відбувався фестиваль, в національних костюмах, співаючи пісні, що маніфестували їх естонську національну приналежність. Естонцям, які жили в режимі, який культурне уодноманітнення використовував як інструмент репресії, фестивалі дали можливість публічно взяти голос власне естонцям, а не радянським громадянам. Присутність триста тисяч земляків значно зменшувало натомість ризик втручання з боку влади, який супроводжував акцію.

Фестивалі були організовані Товариством Спадщини Естонії (*est. Eesti Muinsuskaitse Selts*), неформальною організацією, яка використовувала помірковану відкритість ери *гласності* і яка діяла на користь загальних святкувань важливих річниць та повернення до ключових національних символів досоветського періоду, таких як синьо-чорно-білий прапор чи національний гімн. В майже не кривавій боротьбі за незалежність Балтійських Республік ці символи були винятково ефективною зброєю.

„Співаюча Революція” звернулася до культурних традицій, які в балтійських державах мали особливу силу, на чолі з пісенними фестивалями, історія яких датується на понад сто років, а період формування на кілька сотень. Інші культури також можуть проявляти міцну традицію пісні, танцю, театру чи іншої артистичної форми або символічної експресії. Прикладом може бути Чілі періоду диктатури, де родини викрадених використовували традиційний народний танець, якому вчать всі чілійці, і який виконується парами. Коли одне із подружжя „танцювало” з відсутнім партнером в традиційно подвійному танці, інші могли собі уявити відсутню особу та її місце в сім’ї та суспільстві.

Якщо планується змобілізувати велику кількість людей, часто сам розмір заходу призводить, що потенційні учасники перестають боятися виступу, не відчуваючи паралізуючої ізоляції. Організатори пісенних фестивалів розраховували на „безпеку через кількість”: сама по собі присутність сотень тисяч співаючих була засобом забезпечення безпеки учасникам, незважаючи на відсутність фізичної чи політичної охорони.

Суттєвим є визначити, які культурні традиції даного суспільства можуть бути чинником її інтеграції перед лицем порушень.

На папері і в реальності: Створення суспільної платформи в формі публічних допитів, де громадяни можуть допитувати державних урядовців щодо розпорядження публічними коштами.

В Індії діє організація, яка влаштовує публічні допити урядовців в зв’язку з публічними видатками. Її діячі довели, що навіть тематика вкладення фондів, яка зазвичай зводиться до мало цікавих технічних проблем, може зібрати натовпи.

Mazdoor Kisan Shakti Sangathan (MKSS) організує публічні допити індійських урядовців з метою виявлення випадків корупції або нецільового використання фондів з проектів розвитку. Організація послуговується методом порівняння офіціальних фінансових звітів з картиною реально прийнятих заходів та свідченнями мешканців даних адміністративних одиниць.

В Індії, як й в багатьох інших країнах, які розвиваються, часто є випадки маніпулювання фондами розвитку корумпованими урядовцями і локальною елітою. Це призводить до того, що реалізовані проекти не поправляють долі бідної частини населення, спричиняючи продовження стану суспільної нерівності.

Діячі МКСС аналізують закиди корупції, до якої доходить в заявах або на рівні дистриктів, найчастіше в реакції на скарги мешканців, які почуваються скривдженими або ошуканими. В сільських радах або на вищому рівні влади вони вимагають видачі копії офіційних звітів і фінансових відомостей. Незважаючи на існування таких повноважень, отримання фінансових документів публічної адміністрації найчастіше є дуже утрудненим. Отримані звіти дуже детально аналізуються і перевіряються за допомогою локальних бачень і розмов, проведених з мешканцями сіл.

МКСС влаштовує потім публічні допити, на яких присутні часто сотні мешканців даного району. Організатори запрошують пресу, службовців урядового рівня і урядовців місцевої адміністрації, які підозрюються в корупції. Діячі МКСС, більшість з яких зазвичай є вихідцями з місцевої спільноти, читають і пояснюють офіційні документи, які посвідчують наприклад, що окрема поліклініка чи лікарня була збудована в цьому чи іншому селі, або що робітники, які працюють на конкретній будові отримали оплату в даному розмірі. Ці документи порівнюються потім з фактами. Діячі представляють результати свого „слідства”, а потім висловлюються присутні мешканці. Допити тривають по кілька годин, в міру як організатори перевіряють правильність реалізації чергових проектів розвитку та правдивість, пов'язаних з ними закидів корупції. Недавно, публічний допит був влаштований для перевірки дії системи охорони здоров'я місцевого рівня, як й для контролю фінансових операцій однієї із місцевих лікарень. Було проконтрольовано також функціонування практик, пов'язаних з безпекою харчування та дистрибуцією соціальних забезпечень.

Яким би чином описувана тактика не спричинилися до росту рівня прозорості дій публічної адміністрації та дала змогу приписати конкретним особам відповідальність за неправильності, ефекти у формі кроків, здійснених владою були мізерні – тільки кілька урядовців були заарештовані та зрушили врешті з місця слідства, доручені урядом. В кількох селах місцеві урядовці, які брали участь в допитах добровільно зобов'язалися стосовно пред'явлених доказів їх вини, співпрацювати підчас веденого слідства, а навіть повернути загарбані фонди. Незважаючи на проведені в щоразу більшому масштабі допити, діячі МКСС повинні безупинно розвивати інші форми тиску на владу з метою спонукання її зайнятися проблемою.

Принциповим елементом діяльності МКСС є отримання доступу до офіційних документів публічної адміністрації, в тому числі звітів з публічних видатків. Шляхом серії тактичних кроків МКСС спонукала місцевий парламент Раджастхану схвалити право доступу до публічної інформації. Організація змобілізувала мешканців кількох дистриктів, влаштовуючи пікети і віче та забезпечуючи проблемі відповідний медіальний розголос. В результаті був схвалений закон, який зобов'язує адміністративні органи, на підставі заяви і за невелику оплату, видавати копії

всіх документів стосовно різного типу діяльності публічної адміністрації. Закон став одним із імпульсів для виникнення загально вітчизняного руху щодо доступу до публічної інформації, який призвів до прийняття подібних юридичних актів парламентами інших штатів, як й схвалення державним парламентом закону про свободу інформації.

Варто задуматись, які тактики дій дозволять упевнитись, що володіння публічними коштами місцевою владою буде відбуватися на користь місцевого суспільства.

„Ми використали попит на інформацію як засіб вилучення демократичного права громадян на задавання питань і вимоги відповіді. Вимагання конкретної інформації використовується у різний спосіб людьми багатьох районів Індії для зменшення випадків корупції і зловживання владою. В кінцевому результаті це є вимагання не тільки інформації, але й участі в здійсненні влади.” – діяч Mazdoor Kisan Shakti Sangathan, Індія.

Кожна політика є локальною: Мотивування місцевої влади та неурядових організацій і діячів, щоби шляхом використання громадської освіти і інших засобів протистояли федеральному законодавству, яке загрожує пошануванню прав людини.

Нижче ми представимо, що місцева влада і неурядові організації можуть разом протистояти наслідкам правових актів, виданим на федеральному рівні.

В Сполучених Штатах Комітет Захисту Карти Прав¹ (анг. *Bill of Rights Defense Committee*, BORDC) створює інструменти, які дають змогу місцевим захисникам Карти Прав вести освітню діяльність для представників місцевої влади та членів місцевої спільноти з питань порушення основних прав федеральним антитерористичним законодавством. Багато з місцевих груп співпрацює з владою свого міста або графства, щоби дати формальний вираз протесту порушенню громадських свобод, через видання місцевих законів (в американській урядовій системі це є резолюції і ордонанси), що підтримують Карту прав. Ордонанси зобов'язують місцевих урядовців і державних службовців протистояти вимогам порушення конституційно гарантованих прав мешканців, які висуваються федеральною владою.

Patriot Act це закон, прийнятий Конгресом Сполучених Штатів в кінці 2001 року. Він впровадив нову категорію злочинів – так званий внутрішній тероризм – одночасно значно розширив об'єм повноважень федеральної влади щодо розміщення підслуховуючих апаратів в телефонах, моніторингу електронної пошти, перегляду медичних і бібліотечних реєстрів та фінансових перевірок, як й проведення ревізій домів і офісів без попередження. Згідно з цим і іншими законами, особи, які не є американськими громадянами можуть бути затримані або депортовані без права звернення по цьому питанню до суду. За оцінкою BORDC такі рішення порушують основні громадянські і політичні права, гарантовані Конституцією Сполучених Штатів.

Розуміючи, що виконання *Patriot Act*, як й решти антитерористичного законодавства, в значній мірі було довірено місцевій адміністрації, група діячів (які пізніше створили BORDC)

організувала форум для місцевого суспільства міста Northampton в штаті Massachusetts. Вони звернулися до міської ради з петицією про схвалення резолюції, яка є проти рішень федерального законодавства і звертається до місцевих служб утриматися від співпраці з федеральною владою щодо виконання закону в формі, яка б порушувала громадянські права і свободи членів суспільства. Додатковою підтримкою для організаторів були запрошені до участі в форумі місцеві організації, підприємці та приватні особи. Багато з них підтримали активістів, забезпечуючи фінансові кошти і допомогу в розповсюдженні петиції. На засіданнях міської ради прийнято рішення про політичну підтримку петиції, до чого спричинилася демонстрація так широкої громадської платформи підтримки.

Створена завдяки форум коаліція спонукала голову міської ради до представлення раді проекту резолюції. BORDC в майбутньому почала підтримувати подібні ініціативи – спочатку у сусідніх містах, потім в цілій країні. Ключовою для діяльності організації стала інтернет-сторінка, яка детально пояснювала чергові кроки впровадження громадської освіти і нагромадження суспільної підтримки, необхідної для прийняття міськими радами проєктованих резолюцій. Сторінка містить приклади текстів резолюцій, петицій, прес-повідомлень, листівок, переліки питань і відповідей та прес-статей. Там можна знайти описи організованих публічних дебатів та пропозиції альтернативних форм суспільних кампаній.

Резолюції були прийняті (в момент видання цієї праці) законодавчими органами 267 міст і графств та трьох штатів, що є виразом зростаючої суспільної підтримки щодо вилучення нормативних законів, які потенційно порушують основні права людини. Створена таким чином „зона безпеки громадських свобод” охопила територію країни, в якій в сумі проживає 47 мільйонів людей. Інтернет-сторінка BORDC надає інформацію необхідну студентам, релігійним групам, профспілкам для формальної організації з метою прийняття рішення про подібну діяльність.

Активісти BORDC почали від мобілізації найближчого оточення, а потім перенесли свою діяльність на рівень країни, щоби поділитися здобутим досвідом з іншими локальними суспільствами. BORDC допомагала їх членам та владі зрозуміти, що вони в стані прийняти ефективні дії, які протидіють порушенню прав людини, висилаючи тим самим видимий сигнал федеральному уряду. Ефективність цієї форми громадського протистояння найбільш сприяє політична реальність дуже поділеної, децентралізованої влади, однак вона може бути адаптована для потреб більш централізованих систем, хоча не без більшого ризику для місцевої влади.

А тому, перед застосуванням цієї тактики, необхідно оцінити пов'язаний з нею ризик в даній політичній системі.

Завданням, за яке відповідає місцева влада є забезпечення, щоби мешканці відчували ефективну охорону законів перед несправедливим трактуванням, необґрунтованим вторгненням в їх приватність, як й затриманням без наказу суду або утриманням в

незнаному місці. Більшість місцевих урядовців, підчас вступу в уряд присягає на вірність в виконванні своєї влади конституціям штату як й федеральній Конституції, в тому числі, *Карти Прав*.

— з інтернет-сторінки www.bordc.org

Сила ініціативи: Петиція, підтримана масовою суспільною кампанією як правовий засіб тиску на законодавчу владу.

Організація захисту прав людини в Аргентині виділяє мало відомий і рідко використовуваний закон конституції для проведення громадської освіти, як й спонукання парламенту до проведення реформ в законі.

В 2002 році організація *Poder Ciudadano* (укр. Громадянська Влада) збрала підписи під петицією, яка згідно з законом конституції підлягала обов'язковому розгляду аргентинським парламентом як проект закону. Бо Конституція Аргентини зобов'язує Конгрес розглядати кожен проект закону, запропонований приватними особами чи організаціями, якщо він має підписи не менше 1,5% загальної кількості громадян, які мають діюче право вибору, із не менше шести із двадцяти чотирьох дистриктів країни.

Poder Ciudadano була створена в 1989 році групою громадян, які займалися захистом громадянських прав в Аргентині. Пред'явлення петиції організація розпочала кілька років після економічного падіння країни, зосереджуючись на ключових проблемах голоду та непропорційних розмірів пенсійних забезпечень державних урядовців. Петиція, яка стосувалася проблеми голоду, пропонувала забезпечення державою харчування вагітним жінкам та дітям у віці менше п'яти років. Від моменту економічного падіння понад половини громадян Аргентини жили нижче рівня соціального мінімуму. Незважаючи, що діти становлять найбільшу з груп, яких торкнулась бідність, зовсім небагато соціальних програм намагались змінити цю ситуацію. Метою петиції було не тільки спонукання парламенту зайнятися проблемою, але й запропонування конкретних рішень.

Poder Ciudadano підготувала петицію і завербувала 250 волонтерів з цілої країни, навчаючи їх за допомогою простих письмових інструкцій, які містять інформацію хто має право скласти підпис і які дані треба від нього отримати та куди переслати заповнені бланки. Більшість волонтерів були залучені за посередництвом інтернет-сторінки організації і завдяки активної позиції координатора проекту. З метою збору підписів, волонтери зустрічалися в публічних місцях, де було багато членів даної суспільства – на ринках, в книгарнях, аптеках, біля кіосків з газетами і навіть в телефонних будках. *Poder Ciudadano* об'єднала сили з кількома іншими організаціями і медіями, в тому числі з відомим радіо-ведучим, який на антені передавав інформацію про місця знаходження пунктів збору підписів, та з однієї із відомих газет, яка розміщувала актуальні повідомлення про число зібраних підписів.

Ініціативу дуже позитивно зустріли і широко про неї відзивались громадяни Аргентини, що дозволило *Poder Ciudadano* представити проект Конгресові, який під кінець 2002 року проголосував проект з невеликими удосконаленнями. Ініціатива „право на харчування” збрала понад мільйон підписів і була затверджена парламентом як підлягаюче негайному виконанню зобов'язання держави. Програма боротьби з голодом сьогодні є на початковому етапі впровадження, недавно відкрито перші центри розповсюдження харчування.

Організації *Poder Ciudadano* вдалося замінити наростаючу суспільну апатію реальною зміною. Громадяни, які втратили залишки віри в зацікавленість урядовцями проблемами держави, побачили як їх власний голос має безпосередній вплив на процес встановлення закону. Щоби розповсюдити інформацію про петицію, *Poder Ciudadano* створила мережу волонтерів, дочірніх організацій та медіа, завдяки чому була зібрана така велика кількість голосів.

Вимірювальні скриньки: Збір місцевим суспільством даних про стан забруднення повітря для їх використання проти проявів неправильності.

Місцеве суспільство може супротивитися зловживанням, в цій описуваній ситуації – тих що ведуть до погіршення стану натурального середовища, - через прості дії, які полягають на самостійному зборі даних.

Багато локальних спільнот в Сполучених Штатах розпочало і приступило до реалізації програм „вимірювальних скриньок” – ініціативи, яка має навчити людей, які живуть поблизу заводів, що забруднюють натуральне середовище, як сконструювати і послуговуватися простими приладами вимірювання складу повітря – так званими „скриньками”, затвердженими і допущеними для вживання Агентством Охорони Натурального Середовища США. В зв'язку з відсутністю суворих законів, чітко визначених стандартів і спеціалізованих органів „скриньки” є для локальних суспільств інструментом самостійного моніторингу якості повітря в їх власному районі, як й засобом збору доказів потенційних порушень.

Сама по собі „скринька” є відносно простим і недорогим вимірювальним приладом, що складається з тедларового мішка² розміщеного всередині контейнера об'ємом в п'ять галонів та приладу, що всмоктує повітря до мішка. Група, яка обслуговує „скриньку” складається з трьох осіб. Перша з них відповідає за можливо швидке викриття інциденту забруднення і переказ інформації про це другій особі, яка зберігає „скриньку” у себе вдома і у випадку підозри наявності забруднення здійснює вимірювання і бере пробу повітря. Ця особа після зазначення часу, місця і причин здійснення заміру або взяття проби контракується з третьою особою, яка переймає мішок з пробю і доставляє його для лабораторного аналізу. Результат зберігається в спеціальній базі даних, яка розповсюджується через локальні медіа, зустрічі мешканців та іншими методами. Члени суспільства використовують ці дані як основу вимоги проведення, в межах ствердженого забруднення, дальшого слідства суспільними організаціями і державними органами, в тому числі тими, що займаються загальною охороною здоров'я. Завданням трьох-

особової групи є крім цього надання мешканцям даної території письмових аналізів, що інформують про можливі проблеми зі здоров'ям, пов'язані з наявним рівнем забруднення.

Особливу зацікавленість ідеєю впровадження вимірювальних скриньок виявили локальні спільноти з низьким середнім рівнем доходів, які склалися в основному з етнічних меншин – тактика здобуває серед цих спільнот все більшу популярність. До росту ефективності тактики в багатьох випадках спричинилися також зацікавленість мас-медіа. Графство Contra Costa, яке міститься в Каліфорнії офіційно прийняло „політику справедливості середовища”, загострюючи закони про забруднення середовища промисловістю, розширюючи правову охорону здоров'я працівників і включаючи місцевих жителів у процес прийняття рішень з питань, пов'язаних з промисловими закладами, що розташовані поблизу. В Луїзіані взяті проби повітря довели, що райони міста Раймонд, де були хімічні заклади корпорації Shell, перестали бути безпечними для людини; корпорація в кінцевому результаті погодилась перенести цілий промисловий комплекс.

Підхід, який тут описується, є корисним особливо у випадку, коли інформація про забруднення не подається владою або зацікавленим підприємством, а також коли місцева спільнота вважає офіційні дані неправдивими. Створення місцевим суспільством „вимірювальної скриньки” це однозначний сигнал направлений до влади і промислових підприємств про те, що вони не мають виключного права на інформацію про рівень забруднень, як й що дана спільнота в стані самостійно зібрати такі дані, опублікувати їх і використати як засіб тиску на підприємство. Цей метод, з огляду на простоту, дуже скоро розповсюдився серед локальних суспільств в Сполучених Штатах, як й в міжнародному масштабі, створюючи не щоденні ситуації, де жертви порушень (а не особи ”ззовні”) вели документацію цих порушень. Представлена тактика була застосована в Південно-Африканській Республіці, Індії та Філіппінах.

Жертви порушень – моніторами дотримання прав людини: Навчання жертв порушень щодо моніторингу і захисту своїх прав.

Одна із мексиканських організацій проводить навчання корінної спільноти з питань моніторингу порушень прав людини. „Озброєні” у нові техніки документації і формальні засоби захисту прав члени цих спільнот в стані дійти зі своїми скаргами до найвищих інстанцій передбачених законом.

Red de Defensores Comunitarios por los Derechos Humanos lub *Red* (ang. *Chiapas Community Defenders Network*, укр. Мережа захисників прав локальних спільнот штату Chiapas) навчає молодих членів корінних спільнот в межах моніторингу порушень прав людини та їх захисту.

Інтенсивна присутність військ в Chiapas, як й збройний характер конфлікту між урядом та рухом ім. Еміліано Запата (так званими запатістами), який постійно посилюється, спричинили розповсюдження порушень прав людини в формі знуцання над цивільним населенням (особливо шляхом організованих військовими контрольних пунктів), позасудових ексекуцій, сексуальне використання жінок членами міліарних і парамілітарних груп.

В 1999 році *Red* навчила 14 осіб, які представляли спільноти семи регіонів Chiapas. В 2001 році навчання розпочала наступна група учасників, визначених локальними спільнотами, в яких вони проживали.

Навчання відбуваються в формі щомісячних семінарів, які представляють теоретичні концепції роботи на користь захисту прав людини, та переказують практичні вміння необхідні для забезпечення того, що порушення будуть відповідно задокументовані, оголошені і що їм будуть протидіяти. Учасники вчать як розпізнавати дії, які констатують порушення прав та як документувати їх перебіг з допомогою відеозапису, фотографій та цифрових методів. Вони також дізнаються як ефективно реагувати на порушення.

Діячі подають до уряду скарги, передають відповідну інформацію пресі та організаціям, які здійснюють моніторинг прав людини, приймають рішення щодо звільнення беззаконно затриманих осіб або забезпечують їм захисника. Часто їм вдається встановити місце перебування затриманих і від їх імені подавати заяви про так зване *habeas corpus* (право затриманого на вимогу судової перевірки легальності затримання), коли їх права є безпосередньо під загрозою. Вони знають як подати заяву про застосування засобів безпеки, коли порушення прав людини є неминучі, та до кого звернутися з заявою про порушення, які мали місце. У справах, які стосуються судового процесу або які вимагають довготривалої правової стратегії, діячі співпрацюють з адвокатами або звертаються до них про пораду. .

За місцем проживання діячі залучаються в різноманітні ініціативи в залежності від потреб даного суспільства. Від свідків і жертв отримують свідчення порушень, збирають докази, визначають адекватні шляхи реакції на випадки інциденту недотримання прав людини. Діляться крім цього своїм практичним досвідом з рештою членів суспільства.

Описана тактика дає змогу досягнути багатьох позитивних результатів, збільшуючи автономію корінних суспільств через обмеження їх залежності від зовнішніх суб'єктів, таких як неурядові організації.

Модель „Мережі” (ісп. *Red*) ставить на місцеві спільноти та місцевих керівників як основу діяльності на користь захисту прав людини, при єдиній підтримуючій (консультаційній) ролі осіб і зовнішніх організацій. Створення і навчання мережі локальних діячів самостійно реагуючих на порушення прав людини в їх суспільстві може бути здійснене через організації захисту прав людини практично на кожній території. Тактика навчання жертв порушень прав людини для моніторингу і захисту прав може служити як розвитку свідомості прав людини у корінних спільнотах, так й відбудові здібності цих спільнот до незалежного і самостійного функціонування.

Діячі надають юридичну „першу допомогу” – вони навчаються щоби бути своєрідною „першою лінією” захисту. Вони знають, що констатує порушення права, що є необхідним для його документації та ефективної реакції. В результаті застосування цієї тактики стабільна група представників даної корінної спільноти є в стані використовувати відповідні законні засоби для захисту перед порушеннями та навчати в цій сфері інших членів спільноти.

— Miguel Angel de los Santos, *Red de Defensores Comunitarios por los Derechos Humanos*, Мексика

Громадський доступ

В Канаді проведено акцію „Громадський доступ до документів”, направлену на створення тиску на уряд, щоби він узагальнив секретний проект міжнародного договору, який на думку спеціалістів, після підписання міг бути загрозою для дотримання прав людини. Завдяки акції здійснено суспільне осудження відсутності явності, що не давало змоги піддати проект загальній критиці. Philippe Duhamel, організатор акції, так описує її перебіг:

Уряд Канади місяцями відмовлявся узагальнити документи стосовно проекту Домовленості про Сферу Вільної Торгівлі Америк (анг. Free Trade Area of the Americas, FTAA), міжнародного договору, який лібералізує торгівлю, і який обговорювався між 34 країнами обох Америк. Ми проголосили свій намір отримати ксерокопії документів FTAA в Міністерстві Закордонних Справ і Міжнародної Торгівлі Канади 1 квітня 2001 року. В першу чергу ми мали організувати легальну демонстрацію в Оттаві, де в випадку неотримання копій необхідних документів, однозначно і на очах цілого суспільства ми виказали би постійну відсутність явності процесу неоголошених переговорів. У випадку невідачі документів ми мали намір організувати попередженою мирною блокадою Міністерства спробу фізичного здобуття документів в будинку, силами громадян без застосування насилля на будь-якому з етапів акції.

Коли уряд залишив наші вимоги без коментарів, група громадян проголосила наступну декларацію: „Звертаємось до Вас, службовці Поліції, про виконання Вашого обов'язку і надання нам допомоги в отриманні документів, якими ми маємо право володіти. Не будьте співниками уряду у відмові явності і здійсненні маніпуляцій. Якщо Ви відмовите, ми будемо змушені здійснити спробу самостійного здобуття документів.” Один за одним назвали свої прізвища і повторювали: „я тут, щоби виконувати моє право як громадянин. Прошу мене пропустити.” Потім парами старалися пройти через барикаду, яка охороняла доступ до Міністерства. Близько сотні людей були заарештовані і затримані до в'язниці. Нікому не пред'явлено звинувачень. В цілій країні люди задавали собі питання про сенс урядової відмови узагальнення документів за рахунок арештів громадян.

Про саму акцію, як і пов'язаною з нею масовою суспільною кампанією, інформували практично всі засоби мас-медіа в країні, що змусило уряд прийняти рішення про відповідні дії. Вже тиждень після акції „Громадський доступ” канадський уряд, після консультацій з партнерами, остаточно вирішив узагальнити конroversійні документи.

Більше про проведену в Канаді акцію можна прочитати в Тактичній Методиці на інтернет-сторінці проекту Нові Тактики www.newtactics.org в розділі *Tools for Action* (Інструменти Дій).